

MONIKA BARTNIK
WOJCIECH LIS

Przestępstwa znieśławienia i zniewagi prasowej

Difin

Przestępstwa
zniesławienia
i zniewagi prasowej

MONIKA BARTNIK
WOJCIECH LIS

Przestępstwa zniesławienia i zniewagi prasowej

Difin

Redaktor prowadzący: Renata Fleszar

Korekta: Małgorzata Kryska-Mosur

Recenzja:

prof. dr hab. Krzysztof Wiak, Katedra Prawa Karnego, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2013

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy
bez zgody wydawcy zabronione.

ISBN 978-83-7641-181-2

Printed in Poland
Difin SA
Warszawa 2013
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1
tel. (22) 851 45 61, 851 45 62
fax (22) 841 98 91
www.difin.pl

Skład i łamanie: DTP Service
Warszawa, tel. (22) 663 47 67

Wydrukowano w Polsce

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	9
PRZEDMOWA	11
Rozdział I	
KONSTYTUCYJNY MODEL SWOBODY WYPOWIEDZI	13
1.1. Określenie istoty swobody wypowiedzi	13
1.2. Miejsce swobody wypowiedzi w katalogu wolności i praw człowieka	17
1.3. Konstytucyjne gwarancje swobody wypowiedzi	21
1.3.1. Zakaz cenzury prewencyjnej	32
1.3.2. Instytucjonalne gwarancje wolności środków społecznego przekazu	34
1.3.3. Znaczenie ogólnej klauzuli limitacyjnej dla swobody wypowiedzi i wolności prasy	43
1.4. Obowiązki państwa w zakresie zagwarantowania swobody wypowiedzi prasowej	46
1.5. Zadania prasy w demokratycznym państwie prawnym	51
Rozdział II	
PRZESTĘPSTWO ZNIESŁAWIENIA PRASOWEGO	54
2.1. Godność człowieka jako przedmiot ochrony przestępstwa zniesławienia	54
2.1.1. Ochrona czci człowieka	54
2.1.2. Ochrona dobrego imienia	59
2.2. Zniesławienie prasowe jako kwalifikowany typ przestępstwa zniesławienia	60

2.3.	Okoliczności wyłączające bezprawność zniesławienia prasowego na gruncie kodeksu karnego	70
2.3.1.	Publiczność i prawdziwość zarzutu	72
2.3.2.	Obrona społecznie uzasadnionego interesu	75
2.3.3.	Sprawowanie funkcji publicznej	77
2.4.	Okoliczności wyłączające bezprawność zniesławienia prasowego na gruncie prawa prasowego	80
2.4.1.	Rozpowszechnianie materiałów Polskiej Agencji Prasowej	80
2.4.2.	Wyłączenie odpowiedzialności za treść komunikatów urzędowych, orzeczeń, ogłoszeń i reklam	83
2.4.3.	Publikowanie zgodnych z prawdą i rzetelnych sprawozdań z jawnych posiedzeń Sejmu	92
2.4.4.	Krytyka jako okoliczność wyłączająca bezprawność zniesławienia prasowego	95
2.5.	Karnoprosesowa problematyka zniesławienia prasowego	99

Rozdział III

PRZESTĘPSTWO ZNIEWAGI PRASOWEJ	105	
3.1.	Pojęcie zniewagi	105
3.2.	Formy popełnienia przestępstwa zniewagi	110
3.3.	Przedmiot ochrony i strona przedmiotowa	111
3.4.	Podmiot i strona podmiotowa przestępstwa zniewagi	117
3.5.	Specyfika przestępstwa zniewagi prasowej	119
3.6.	Okoliczności wyłączające przestępność lub łagodzące odpowiedzialność za znieważenie	121
3.7.	Karnoprosesowa specyfika przestępstwa zniewagi	126
3.8.	Zbieg przepisów i zbieg przestępstw	127

Rozdział IV

KARY I ŚRODKI KARNE PRZEWDZIANE ZA POPEŁNIENIE PRZESTĘPSTWA ZNIESŁAWIENIA I ZNIEWAGI PRASOWEJ	130	
4.1.	Zakres penalizacji typów kwalifikowanych przestępstw: zniesławienia i zniewagi	130
4.1.1.	Kary kryminalne	130
4.2.	Środki karne	136
4.2.1.	Nawiązka	136
4.2.2.	Podanie wyroku do publicznej wiadomości	139
4.3.	Odpowiedzialność karna na gruncie prawa prasowego	142
4.3.1.	„Kara dodatkowa” przypadku materiału prasowego	142

4.3.2. Zawieszenie oraz konfiskata dziennika lub czasopisma jako szczególne rodzaje sankcji za przestępstwa popelnione przez prasę	148
PODSUMOWANIE	151
WZORY PISM PROCESOWYCH	153
WYKAZ LITERATURY	159

WYKAZ SKRÓTÓW

d.KK	ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94, ze zm.)
EKPC	Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. o (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm.)
KC	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93, ze zm.)
KK	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, ze zm.)
KKW	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557, ze zm.)
KPC	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296, ze zm.)
KPK	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555, ze zm.)
KRO	ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 788)
KSH	ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037, ze zm.)
MPPOiP	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 107)
PrPras	ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.)
urtv	ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r., Nr 43, poz. 226)

PRZEDMOWA

Problematyka przestępstw bezpośrednio związanych z ochroną dóbr osobistych człowieka, w szczególności problematyka czynów zabronionych popełnionych za pomocą środków masowego komunikowania, a wymierzonych w dobre imię i cześć człowieka, od dawna stanowi przedmiot zainteresowania nie tylko prawników, ale również dziennikarzy, etyków, politologów, socjologów. Z uwagi na charakter i znaczenie chronionych wartości należy do jednej z najbardziej aktualnych i spornych nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Rozwój techniki, a co za tym idzie rozwój nowych możliwości komunikowania się na odległość, poza oczywiście wieloma pozytywnymi aspektami, pociąga za sobą również negatywne skutki, otwierając tym samym coraz to nowe możliwości naruszania dóbr osobistych człowieka, w szczególności jego dobrego imienia oraz czci¹. I chociaż wolność prasy umożliwia wkroczenie w dobra osobiste, co wynika z istoty społeczeństwa informacyjnego oraz zadań prasy, to nie można przyjąć, że takie zachowania zawsze powinny pozostawać bezprawne.

Literatura dotycząca prezentowanego zagadnienia, a także wypracowana przez sądy linia orzecznicza nie zawsze są zbieżne. W takim stanie rzeczy analiza przestępstwa zniesławienia oraz zniewagi za pomocą środków masowego komunikowania z punktu widzenia zawartości i treści zespołu znamion wydaje się potrzebna.

W związku z tym, że uregulowanie wspomnianych przestępstw w obowiązującym kodeksie karnym nie stanowi rozwiązania bezwzględnie oryginalnego, lecz pozostaje pod wpływem rozwiązań wypracowanych na gruncie poprzednio obowiązujących aktów normatywnych, stąd odwołania do uregulowań zawartych w kodeksach karnych z 1932 r. i 1969 r. Takie rozwiązanie pozwoli na lepsze przedstawienie poruszanej problematyki, a także wykorzystanie wypracowanego

¹ Zob. Świerczyński M., *Delikty internetowe w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2006, s. 24.

na przestrzeni kilkudziesięciu lat dorobku doktryny i judykatury. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że praca nie ma charakteru historyczno-porównawczego, zaś analiza rozwiązań prawnych przyjętych na gruncie wcześniej obowiązujących kodeksów karnych ma służyć przedstawieniu aktualnego stanu prawnego.

Opracowanie problematyki prawnokarnej ochrony czci i dobrego imienia adresowane jest do szerokiego kręgu odbiorców, co wymagało przedstawienia podstawowych informacji i pojęć z zakresu prawa karnego oraz zamieszczenia wzorów pism procesowych, które mogą ułatwić pokrzywdzonym zwracanie się do sądów karnych i cywilnych o ochronę czci i dobrego imienia. Tak zakreślone ujęcie omawianej problematyki wskazuje na charakter opracowania – kompendium zawierającego informacje dotyczące węzłowych zagadnień związanych z przestępstwem zniesławienia i zniewagi prasowej.

Monika Bartnik
Wojciech Lis

KONSTITUCYJNY MODEL SWOBODY WYPOWIEDZI

1.1. Określenie istoty swobody wypowiedzi

Swoboda wypowiedzi pozwala człowiekowi zarówno na wyrażenie swoich myśli, emocji, uczuć, jak i na komunikowanie się z otoczeniem, umożliwia otwartą wymianę informacji i poglądów w każdej sprawie. Swoboda wypowiedzi stanowi „pewien skrót myślowy, nie oddający w pełni wielości związanych z tym problemem zagadnień. Oznacza bowiem zarówno «wolność słowa» *sensu stricte*, jak i inne «wolności» funkcjonujące w zakresie zewnętrznych przejawów aktywności psychicznej człowieka”¹. Swoboda wypowiedzi oznacza każdą formę prezentacji swoich myśli, emocji, uczuć, każde ich uzewnętrznienie w sposób widoczny i zrozumiały dla innych, w tym także za pośrednictwem środków masowej komunikacji. Człowiek korzysta ze swobody wypowiedzi zarówno wtedy, kiedy wykazuje się pewną aktywnością, przekazując informacje, wyrażając poglądy i opinie, jak i wtedy, kiedy milczy. „Z wolnością wypowiedzi ściśle związane jest prawo do prowadzenia dyskusji i formułowania kontrowersyjnych argumentów, podważających zarówno działalność rządów, jak i uznanych w społeczeństwie autorytetów. Oznacza to również prawo szerzenia niepopularnych poglądów, jak i przywilej podzielenia opinii mniejszości. Do tego katalogu należy dodać prawo do powstrzymania się od wszelkiej wypowiedzi”². Swoboda wypowiedzi „nie

¹ Nowińska E., *Wolność słowa a dozwolona treść gospodarczej wypowiedzi promocyjnej*, [w:] *Aktualne problemy prawne komunikowania masowego*, Dobosz I. (red.), Zeszyty Naukowe UJ, Kraków 1993, z. 62, s. 20.

² Oleksiuk I., *Wolność wypowiedzi w Internecie*, *Studia Medioznawcze* 2000, nr 1, s. 98.

obejmuje wyłącznie informacji, ale i poglądy, które mogą mieć subiektywny charakter, wyrażać nie tylko wiedzę o świecie, ale i oceny, wyniki własnych przeżyć i przemyśleń. Mowa tu nie tylko o informacjach, poglądach dostępnych i artykułowanych we własnym kraju, ale gdziekolwiek na świecie bez względu na granice państwowe. Obojętna też jest forma ich wyrażania; wszystko jedno czy ustna, pisemna, drukowana, w postaci dzieła sztuki, gestów czy jakakolwiek inna³. Przy czym swoboda wypowiedzi nie ogranicza się jedynie do informacji i poglądów, które są odbierane przychylnie albo postrzegane jako nieszkodliwe lub obojętne, lecz odnosi się w równym stopniu do takich, które obrażają, oburzają lub wprowadzają niepokój w państwie lub w jakiejś części społeczeństwa⁴. Bez swobody wypowiedzi nie może być mowy o istnieniu i rozwijaniu się demokratycznego państwa i pluralistycznego społeczeństwa.

„Jedynie informacje dostarczane w sposób ciągły i stały, a zatem za pośrednictwem prasy, są w stanie umożliwić żyjącemu współcześnie człowiekowi poznanie otaczającego go świata, zjawisk politycznych, społecznych i ekonomicznych. Bez stałego poznawania złożonych realiów środowiska, w którym żyje, nie jest on zaś w stanie świata zrozumieć, a tym bardziej dokonywać świadomych i wolnych wyborów i decyzji. Tak więc swobodny dostęp do informacji gwarantuje nie tylko wolność posiadania poglądów, ale funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego, a także państwa demokratycznego⁵.”

W tym sensie swoboda wypowiedzi stanowi gwarancję ustroju demokratycznego. Demokracja szanuje bowiem wielość i różnorodność informacji i poglądów, uznając za dopuszczalne nie tylko te społecznie akceptowane, które podobają się ich odbiorcom, a także są z zadowoleniem przyjmowane przez władze. Obejmuje również swobodę przekazywania informacji i poglądów, które szokują, drażnią, niepokoją, budzą sprzeciwy, które atakują uznawane szeroko wartości, szanowane osoby, grupy społeczne, organizacje, czy organy państwa⁶. „W tym sensie wolność słowa i demokracja to dwie strony tego samego medalu. Bez wolności słowa nie można mówić o istnieniu demokracji, natomiast demokracja nie może istnieć bez wolności prasy, zapewniającej skuteczny przepływ wszelkich informacji i poglądów. Wolność słowa pozostaje więc w ścisłym związku z wolnością prasy. Bez wolności prasy nie może być mowy o pełnej realizacji wolności słowa. Im większa jest wolność, z jakiej korzysta w swojej działalności prasa, tym szerszy jest katalog wolności przysługujących poszczególnym jednostkom, co stanowi najlepszy miernik

³ Łopatka A., *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*, Warszawa 1993, s. 8.

⁴ Por. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Handyside przeciwko Wielkiej Brytanii z dnia 7 grudnia 1976 r., [w:] Kamiński I.C., *Swoboda wypowiedzi w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, Kraków 2002, s. 23–37.

⁵ Młynarska-Sobaczewska A., *Wolność informacji w prasie*, Toruń 2003, s. 96

⁶ Zob. Szolyga W., *Standard Europejski*, Materiały Poznańskiego Centrum Praw Człowieka, Poznań 1992, nr 1, s. 17.

demokratyzacji ustroju. *A contrario*, im mniejsza jest wolność z jakiej korzysta prasa, tym mniejszy jest zakres wolności pozostawiony człowiekowi. Stąd już tylko krok do wprowadzenia cenzury, ograniczenia wolności przekazywania informacji i poglądów, do reglamentowania przysługujących człowiekowi wolności i praw, co stawia pod znakiem zapytania istnienie demokracji⁷. Wolna prasa urzeczywistnia prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej. „W ten sposób stwarza społeczeństwu możliwość sprawowania kontroli nad otaczającą je rzeczywistością i wpływania na jej kształt, informuje o tym, co niewłaściwego się dzieje i w dalszej konsekwencji inicjuje dyskusję nad rozwiązaniem pojawiających się problemów. Dostarczając różnorodnych informacji i poglądów służy ogólnemu dobru poprzez informowanie ludzi, którzy dzięki temu w sposób świadomy mogą podejmować decyzje i formułować poglądy w bieżących sprawach⁸. Prasa, przekazując informacje i opinie na każdy temat, zapewnia obywatelom nie tylko aktywny i świadomy udział w życiu publicznym, ale także możliwość podejmowania decyzji czy dokonywania wyborów, które w określonej sytuacji będą optymalne i przyniosą im wymierną korzyść. Żeby jednak w pełni korzystać z płynących stąd przywilejów obywatele muszą dysponować prawdziwymi i rzeczowymi informacjami. Trudno bowiem mówić o społeczeństwie obywatelskim w sytuacji, kiedy obywatele świadomie wprowadzani są w błąd albo kiedy ukrywa się przed nimi prawdę na ważne dla nich tematy⁹.

Swoboda wypowiedzi urzeczywistniana przez wolną prasę prowadzi niewątpliwie do odkrycia prawdy. W wyniku ścierania się różnorodnych faktów i opinii dochodzi bowiem do ich naturalnej weryfikacji i odrzucenia najmniej wiarygodnych, niemających oparcia w rzeczywistości. Stąd tworzenie barier przekazywania informacji i wyrażania opinii ogranicza dostęp do poznania prawdy¹⁰. Prawo prasowe zobowiązuje prasę do prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk, co oznacza, że prasa powinna dążyć do przedstawiania ich w sposób obiektywny, wszechstronny, odpowiedzialny i zgodny z rzeczywistym stanem rzeczy. „Zgodność z prawdą omawianych zjawisk to podstawowa norma obowiązująca dziennikarza w przekazywaniu informacji. Dziennikarz, dążąc do odkrycia prawdy obiektywnej okazuje swój stosunek nie tylko do omawianego zjawiska czy wykonywanego zawodu, ale przede wszystkim do odbiorców. Obowiązek prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk jest o tyle istotny, że dziennikarz ma realny wpływ na treść

⁷ Lis W., *Tymczasowe zabezpieczenie powództwa – forma cenzury czy ochrona dóbr osobistych*, [w:] *Praktyczne aspekty wolności wypowiedzi*, Lis W., Husak Z. (red.), Toruń 2011, s. 405.

⁸ Lis W., *Tymczasowe zabezpieczenie powództwa...*, s. 406.

⁹ Lis W., *Obowiązek prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk jako podstawa działalności dziennikarskiej*, [w:] *Ius et historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi*, Guz T., Bednaruk W., Pałubska M.R. (red.), Lublin 2011, s. 345.

¹⁰ Szerzej Lis W., *Komentarz do art. 6*, [w:] *Prawo prasowe. Komentarz*, Lis W., Wiśniewski P., Husak Z., Warszawa 2012, s. 147.

informacji i sposób jej przekazania, decydując o tym, które jej aspekty uwypuklić, które potraktować marginalnie, a które w ogóle pominąć. Dziennikarz stanowi bowiem ogniwo pośrednie między samą informacją a jej odbiorcą, jest soczewką, która skupia to, co dzieje się w rzeczywistości i pryzmat, przez który odbiorcy informacji będą ową rzeczywistość postrzegać. Od tego, w jaki sposób dziennikarz przedstawi określoną informację będzie zależało to, jak przyjmie ją odbiorca”¹¹.

W klasycznym rozumieniu wolności funkcjonuje ona łącznie z prawdą i odpowiedzialnością, nigdy bez nich. Wolność bez prawdy obraca się przeciwko człowiekowi i prowadzi do oddania się w niewolę nieprawdy, która prowadzi do uprzedmiotowienia człowieka. Swoboda wypowiedzi nierozzerwalnie wiąże się z odpowiedzialnością za słowo. Z kolei odpowiedzialność wymaga prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk, ponieważ to, co zostanie przedstawione i sposób w jaki zostanie przedstawione nigdy nie są dla odbiorcy obojętne. Dlatego pod adresem prasy sformułowany został obowiązek prawdziwego przedstawienia omawianych zjawisk (art. 6 PrPras), natomiast dziennikarze mają obowiązek zachować szczególną staranność i rzetelność przy zbieraniu i wykorzystaniu materiałów prasowych, zwłaszcza sprawdzić zgodność z prawdą uzyskanych wiadomości lub podać ich źródło (art. 12 ust. 1 pkt 1 PrPras)¹². Wprowadzenie wymogu zachowania szczególnej staranności i rzetelności uzasadnione jest potrzebą ochrony dóbr osobistych. Przy czym, co istotne, pojęcia staranności i rzetelności nie są tożsame z pojęciem prawdy, ani jej nie zastępują, ale niewątpliwie do prawdy zbliżają. W kontekście tych, jak się wydaje, oczywistych uwag, znajdujących zresztą swoje normatywne podstawy, z niepokojem należy przyjąć niezwykle trafne spostrzeżenie. „Kto chce mówić o prawdzie w dzisiejszym świecie, musi się liczyć ze zdecydowaną reakcją. Mentalność ponowoczesna odnosi się do pojęcia prawdy użytego w liczbie pojedynczej z wielką nieufnością, by nie powiedzieć – z deklarowaną niechęcią. Pogląd, że istnieje jedna prawda, połączony z roszczeniem, że powinna ona być przyjęta i uznana, wielu współczesnym ludziom wydaje się być wyrazem fundamentalizmu i nietolerancji”¹³.

¹¹ Tamże.

¹² Zob. art. 6 i 12 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, Dz.U. 1984, Nr 5, poz. 24 ze zm. (dalej jako PrPras). Dziennikarz, który działał starannie i rzetelnie, a pomimo tego w przyszłości okaże się, że nie zdołał dotrzeć do prawdy obiektywnej, pozostaje pod ochroną prawa. Rzetelnego informowania nie można bowiem utożsamiać z prawdziwym przedstawianiem opisywanych zjawisk, a jednocześnie opublikowania nieprawdy z nierzetelnością dziennikarską. To, co jest uważane za prawdziwe w danej chwili, a jednocześnie za rzetelne, nie może automatycznie stać się nierzetelne tylko dlatego, że później wyszły na jaw nowe, nieznanie wcześniej okoliczności, jeżeli tylko do momentu publikacji nie było możliwe ich ustalenie przy zachowaniu szczególnej staranności, zob. Tymiec R., Glosa do wyroku SN z 14 maja 2003 r., I CKN 463/01, Państwo i Prawo 2004, nr 4, s. 120.

¹³ Machinek M., *Zagadnienie prawdomówności w mediach*, [w:] *Media – wartości – prawo*, Szychmiller R. (red.), Olsztyn 2008, s. 61.